

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У 2017-2018 навчальному році українська освіта керується вимогами, встановленими основними положеннями Закону України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII "Про освіту", який регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. У зв'язку з чим, у статті розглянуто деякі організаційно-правові та педагогічні засади забезпечення сталого безперервного професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, як одного із дієвих чинників, що ефективно впливає на забезпечення належної якості освіти. Окреслено завдання та умови підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників в контексті даного закону. Акцентовано увагу на важливості процедур атестації та сертифікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: Закон України "Про освіту", професійний розвиток, підвищення кваліфікації, система забезпечення якості освіти, педагогічні та науково-педагогічні працівники, атестація, сертифікація.

Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII "Про освіту" (далі – Закон) встановлює, що основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості та держави є освіта, яка має забезпечити соціалізацію особистості, розвиток суспільства, економічний добробут, спираючись на суспільні цінності та культуру. Виконання окресленого завдання можливе при високій якості освіти, система забезпечення якої, включає декілька складових: систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); систему зовнішнього забезпечення якості освіти; систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [1]. Кожна із названих складових представлена сукупністю конкретних заходів, правил, процедур та методик, які мають сприяти розбудові та функціонуванню освіти. Фрагментарно зупинимося на деяких аспектах.

Аналіз організаційно-правових актів та педагогічних технологій і методик дозволив дійти висновку, що одним із дієвих чинників, який позитивно та ефективно впливає на забезпечення високої якості освіти є оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників за допомогою прозорих, зрозумілих критеріїв, правил та процедур. А від так, враховуючи, що робочий час педагогічних та науково-педагогічних працівників включає час виконання ними навчальної, виховної, методичної, організаційної роботи та іншої педагогічної діяльності, передбаченої трудовим договором, то вказаній категорії працівників необхідно постійно працювати над собою, поновлювати та поповнювати знання, формувати нові професійні компетентності, тобто, забезпечувати систематичний професійний розвиток.

Щодо компетентностей, то крім визначень, які досить часто використовуються у науковому вжитку, слід звернути увагу на визначення, подане в Законі України "Про вищу освіту", де встановлено, що компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність [2].

Педагогічну діяльність у закладах освіти здійснюють особи, які працюють на посадах педагогічних або науково-педагогічних працівників. Вимоги до освіти та професійної кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника закладу освіти визначаються Законом. Статтею 58 Закону закріплено, що на посади педагогічних працівників приймаються особи, фізичний і психічний стан яких дозволяє здійснювати педагогічну діяльність та які мають освітню та/або професійну кваліфікацію, що відповідає встановленим законодавством, зокрема професійним стандартом (за наявності), кваліфікаційним вимогам до відповідних посад педагогічних працівників [1].

Згідно з Законом педагогічні, науково-педагогічні працівники мають достатньо велику сукупність прав навчально-методичного характеру: академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу

від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі; педагогічну ініціативу; розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання; підвищення кваліфікації, перепідготовки; вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників тощо.

Проте, звернемося і до обов'язків педагогічних та науково-педагогічних працівників. Серед усієї сукупності вимог, які зобов'язані виконувати педагогічні та науково-педагогічні працівники навчально-методичного характеру, перше місце відведено постійному підвищенню свого професійного і загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності.

У статті 59 Закону наголошується на тому, що "професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання" [1].

Як стверджують вітчизняні педагоги А. І. Кузьмінський та В. Л. Омеляненко "професійні педагоги мають бути уповноваженими суспільства, держави, які не лише здійснюють свої основні функції, а й є організаторами та ініціаторами педагогічної просвіти усіх, кому належить так чи інакше займатися вихованням та освітою в різних сферах життєдіяльності людей" [3].

Побіжно можна зауважити, що професія педагогічного (науково-педагогічного) працівника, як і будь-яка інша професія, вимагає від нього володіння певними особистісними якостями, чільне місце серед яких мають займати: любов до дітей та молоді; почуття національної гідності; чесність, совісність, справедливість, об'єктивність; витримка, стриманість, терпеливість; організаторські здібності; всебічний розвиток; принциповість і вимогливість; чуйність, гуманне ставлення до людей тощо. Створювати умови та сприяти професійному розвитку та підвищенню кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, мають заклади освіти, в яких вони працюють.

На сьогодні, заклади післядипломної педагогічної освіти та заклади вищої освіти здійснюють підвищення кваліфікації за різними видами та у різних формах. Вид, форму та суб'єкта підвищення кваліфікації обирає самостійно педагогічний (науково-педагогічний) працівник. Педагогічна або вчена рада закладу освіти, де працюють педагогічні (науково-педагогічні) працівники на основі їх пропозицій затверджують щорічний план підвищення кваліфікації педагогічних (науково-педагогічних) працівників. Підвищення кваліфікації може здійснюватися як з відривом, так і без відриву від освітнього процесу.

Відповідно до Закону, на час підвищення кваліфікації з відривом від освітнього процесу в обсязі, визначеному законодавством, за педагогічним (науково-педагогічним) працівником зберігається місце роботи (посада) із збереженням середньої заробітної плати. Загальна кількість годин, відведена на підвищення кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника, що оплачується за кошти відповідних бюджетів, визначається законодавством.

Для того щоб, не виникла необхідність, окремо визнавати та підтверджувати результати підвищення кваліфікації, педагогічні та науково-педагогічні працівники повинні підвищувати кваліфікацію у тих закладах післядипломної педагогічної освіти та закладах вищої освіти, які мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою.

Поміж тим, педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право підвищувати кваліфікацію в інших суб'єктів освітньої діяльності, фізичних та юридичних осіб. Однак, результати підвищення кваліфікації педагогічного (науково-педагогічного) працівника у таких суб'єктів визнаються окремим рішенням педагогічної (вченої) ради. Умови і порядок визнання результатів підвищення кваліфікації у таких суб'єктів затверджуються Кабінетом Міністрів України. Найбільш поширеними видами підвищення кваліфікації у закладах післядипломної педагогічної освіти та закладах вищої освіти є: навчання за певною освітньою програмою, стажування на відповідній посаді, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Як зазначалось вище, заклади післядипломної педагогічної освіти та заклади вищої освіти не обмежуються у формах підвищення кваліфікації, якими можуть бути: інституційна, дуальна, на робочому місці (на виробництві) тощо.

Закон визначає, що підвищення кваліфікації є необхідною умовою у двох випадках: при атестації педагогічного працівника, коли за результатами атестації визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, або присвоюється кваліфікаційна категорія чи педагогічне звання; під час обрання науково-педагогічного працівника на посаду за конкурсом.

Атестація педагогічних працівників здійснюється атестаційною комісією згідно Положення про атестацію педагогічних працівників, яке затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, і передбачає використання системи заходів для всебічного та комплексного оцінювання їх педагогічної діяльності, і може бути як черговою, яку педагогічний працівник проходить не менше

одного разу на п'ять років, так і позачерговою. Рішення комісії може бути підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи у порядку, встановленому законодавством.

Для педагогічних працівників, крім атестації, Закон передбачає процедуру проведення зовнішнього оцінювання професійних компетентностей педагогічних працівників (у тому числі з педагогіки та психології, практичних вмінь застосування сучасних методів і технологій навчання), яка відбувається на добровільних засадах виключно за їх ініціативою, здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи. Дана процедура в Законі названа як сертифікація педагогічних працівників, що здійснюється відповідно до Положення про сертифікацію педагогічних працівників, спеціально уповноваженими державою установами.

Законом передбачено, якщо педагогічний працівник успішно пройшов сертифікацію, то йому: видається сертифікат, який є дійсним упродовж трьох років; результати сертифікації зараховується як проходження атестації; здійснюють доплату за успішне проходження сертифікації; надається право впроваджувати і поширювати методики компетентнісного навчання та нові освітні технології; надається право бути залученим до проведення інституційного аудиту в інших закладах освіти, розроблення та акредитації освітніх програм; надається право бути залученим до інших заходів, пов'язаних із забезпеченням якості та впровадженням інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти.

Далі розглянемо це питання в іншому кутом.

Стаття 18 Закону, яка визначає основні засади освіти дорослих, встановлює що безперервний професійний розвиток та підвищення кваліфікації, разом з іншими складниками, такими як післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки тощо, є основними.

Згідно неї, безперервний професійний розвиток – це: по-перше безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти; по-друге, він дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності; по-третє, він триває впродовж усього періоду його професійної діяльності.

Набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду здійснюється в межах післядипломної освіти, яка включає: спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування.

Цікаво, якщо набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань здійснюється під час підвищення кваліфікації, то під час стажування особою здійснюється набуття практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.

Деякі коментарі про фінансування. За рахунок коштів державного, місцевого бюджетів може здійснюватися фінансування складових післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників лише в обсязі, визначеному законодавством.

За рахунок інших джерел, може здійснюватись фінансування будь-яких інших складових професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, не заборонених законодавством і у будь-яких обсягах.

Закон встановлює, що: обсяг коштів, що додатково виділяються з державного бюджету на підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників державних закладів освіти, не може бути меншим 2 відсотків фонду заробітної плати цих працівників; обсяг коштів, що додатково виділяються з державного бюджету на підвищення кваліфікації педагогічних працівників, заробітна плата яких виплачується за рахунок освітньої субвенції, не може бути меншим 2 відсотків відповідної освітньої субвенції; обсяг коштів, що додатково виділяються з місцевих бюджетів на підвищення кваліфікації інших педагогічних і науково-педагогічних працівників комунальних закладів освіти, не може бути меншим 2 відсотків фонду заробітної плати цих працівників.

Висновок. У статті проведено аналіз деяких організаційно-правових та педагогічних засад забезпечення сталого безперервного професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, як одного із дієвих чинників, що ефективно впливає на функціонування системи забезпечення якості освіти, метою розбудови та функціонування якої в Україні є: гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою; постійне та послідовне підвищення якості освіти; допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.

А від так, держава повинна створювати умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, які надають відповідні освітні послуги, розроблювати та впроваджувати ефективні інструменти процедури, серед яких чільне місце мають займати: стандартизація та ліцензування освітньої діяльності; акредитація освітніх програм; інституційна та/або громадська акредитація закладів освіти; інституційний аудит; моніторинг якості освіти тощо.

Поміж тим, в самих закладах освіти, внутрішня система забезпечення якості освіти повинна мати чітку власну стратегію, яка має об'єднувати: систему та механізми забезпечення академічної

добросочесності; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування; інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти [1].

Використані джерела

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 37–38, Ст. 2004.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179).
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. 3-тє вид., випр. Київ: Знання, 2008. 447 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. // 2-тє вид., доповн. Київ: Академвидав, 2014. 456 с.

Drizhack V., Yermak S.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND QUALIFICATION IMPROVEMENT OF PEDAGOGICAL AND SCIENTIFIC PEDAGOGICAL SPECIALISTS AS A FACTOR OF PROVIDING QUALITY IN EDUCATION

The article considers and analyzes some of the organizational, legal and pedagogical principles of ensuring sustainable continuous professional development of pedagogical and scientific-pedagogical specialists.

The Law of Ukraine "On Education" stipulates that the basis for the intellectual, spiritual, physical and cultural development of the individual and the state is education, which should ensure the socialization of the individual, the development of society, economic well-being, relying on social values and culture.

The fulfillment of the above-mentioned task is possible if the high quality education is provided, taking into consideration several components: the quality assurance system in educational institutions; system of external quality assurance of education; a quality assurance system in the activities of management bodies and institutions that provide external quality assurance of education. Each of these components is represented by a set of concrete measures, rules, procedures and techniques. One of the effective factors in ensuring the quality of education is the improvement of the skills of scientific, pedagogical and pedagogical specialists.

Today, institutions of postgraduate pedagogical education and institutions of higher education carry out advanced training in different types and in various forms. The type and form of further training is chosen by a pedagogical (scientific and pedagogical) employee. The pedagogical or academic council of the educational institution, where pedagogical (scientific and pedagogical) specialists work, approve the annual plan for the improvement of the qualification of pedagogical (scientific and pedagogical) specialists on the basis of their proposals. Improvement of qualification can be carried out both in isolation and without interruption from the educational process. The most common types of qualification improvement in postgraduate pedagogical and higher education institutions are: training under a particular educational program, internship in the corresponding position, participation in certification programs, trainings, seminars, workshops, webinars, master classes and more. The Law of Ukraine "On Education" determines that qualification improvement is a prerequisite in two cases: during the attestation of the pedagogical specialist, when according to the results of the certification the conformity of the pedagogical specialist to the position is determined, or the qualification category or pedagogical title is awarded; when selecting a scientific and pedagogical specialists for a position by competition.

Key words: *Law of Ukraine "On education", professional development, qualification improvement, system of quality assurance of education, pedagogical and scientific-pedagogical specialists, attestation, certification.*

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018